

Iedereen kijkdokter

De Kijkdokters, met geheel rechts Hans Aarsman en onder de overkapping Let Geerling met naast haar Jan Keunen.

Kijken zonder kennis. Nauwkeurig waarnemen wat je ziet, zonder direct te duiden. Wie met zo'n open vizier om zich heen kijkt, is in staat compleet nieuwe dingen te ontdekken: over de wereld, over zichzelf, en over kunst. Maar hoe schudden we onze vertrouwde, vooringenomen kijkwijze af? Het Kijkdokter Kaartspel kan ons daarbij helpen. Een gesprek met de makers.

'Bijvangst' noemen de makers het Kijkdokter Kaartspel bescheiden, omdat het idee voortvloeide uit hun werk voor het programma *OGEN WIJD OPEN!* in het Radboudumc. Sinds 2016 kunnen Nijmeegse geneeskundestudenten in dat programma oefenen om aandachtiger en met meer empathie naar patiënten te kijken. Daarvoor wordt de Amerikaanse methode van *art based medical learning* toegepast, waarbij kunst het leermiddel is.¹

Op verschillende locaties – een museum, een danszaal of in de natuur – krijgen de studenten kijk oefeningen aangereikt van zogeheten 'kijkdokters': een team van 8 kunstenaars en 5 artsen. Tijdens die sessies trekken de kijkdokters geregeld toeschouwers: museumbezoekers die geïntrigeerd raken door de oefeningen die de studenten krijgen. Dikwijls haken toeschouwers aan, met bijzondere gesprekken tot gevolg. Door dat enthousiasme besloot het kijkdokter-team de sessies niet langer alleen

voor geneeskundestudenten beschikbaar te maken. 'Omdat er zoveel méér in de wereld is dat op aandachtig en ruim kijken wacht', staat in de introductie van het spel. Maar hoe oefen je dat, ruim en aandachtig kijken? Het antwoord is simpel: door een kaart uit het Kijkdokter Kaartspel te trekken en de kijk oefeningen uit te voeren.

Nauwkeurig observeren

Zo laat kijkdokter Hans Aarsman de spelers een kunstwerk opzoeken dat een landschap voorstelt, waarna ze moeten tellen. Wolken, mensen, planten, dieren. 'Op die manier beoordeel je niet meteen wat je ziet, maar ga je terug naar de beschrijving', vertelt Hans. 'Als we iets zien, zijn we namelijk geneigd meteen in de interpretatie te springen, dat is een soort overlevingsstrategie, om te zien of dingen wel of niet gevaarlijk voor je zijn. Maar als je dingen wilt bestuderen is beschrijven heel belangrijk, en dat kost grappig genoeg heel veel energie, want je wilt steeds die stap naar de interpretatie maken.' De basis van alle kijkdokter-oefeningen, benadrukt Hans, is goed kijken wat je eigenlijk voor je neus hebt. Daarom sloot de methode ook aan op het medisch onderwijs: omdat dokters bij uitstek nauwkeurig moeten observeren, vertelt hoogleraar oogheelkunde en kijkdokter Jan Keunen: 'Dat is een cruciale vaardigheid voor de verbetering van de patroonherkenning van jonge dokters. Daardoor kunnen zij beter het ziektebeeld van een patiënt herkennen en dus beter diagnoses stellen.'

De vertaalslag van de praktijk naar het spel werd gedaan door Let Geerling, hoofd van het Radboud-programma Kunst en Cultuur. Van de kijkdokters kreeg

Noot

¹ Aan dit programma werd eerder aandacht besteed in het *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* van zomer 2017.

zij schriftjes met daarin hun oefeningen, soms wel meer dan 80. Zij selecteerde per kijkdokter 3 à 4 vragen die voor alle denkbare spelers in elke (museum)-situatie te spelen zijn. De vragen zijn steeds kenmerkend voor de methode van de betreffende kijkdokter. Zo vraagt tekenaar Jan Rothuizen de speler om na afloop van het museumbezoek buiten op zoek te gaan naar kunst – daar vindt Rothuizen namelijk zijn eigen inspiratie. Hij is tevens verantwoordelijk voor de tekeningen die het spel sieren. Als ik ze illustraties noem, vertelt Jan dat hij ze willekeurig, als ‘strooigoed’ over het spel heeft verdeeld. ‘Er is geen directe relatie tussen de vragen en de afbeeldingen. De enige samenhang is dat de tekeningen allemaal over kijken gaan, maar je kunt nooit precies vertellen wat er gebeurt’, licht hij toe. Omdat ik onbewust een verband tussen de vragen en de tekeningen veronderstelde, heb ik ze ‘verkeerd’ geïnterpreteerd. Die ontdekking raakt aan de crux van het spel, zoals treffend verwoord in een opdracht van beeldend kunstenaar en kijkdokter Roy Villevoye: ‘Probeer vijf minuten hardop te beschrijven wat je feitelijk ziet, dus niet wat je denkt te zien.’ Om onze constante behoefte aan interpretatie in te tomen, bevat het spel ook een kaart met instructies die op mantra’s lijken: ‘Kijk zelf, denk zelf, gebruik je fantasie. Fouten maken kan niet’ en ook ‘Maak je los van het idee dat je iets van kunst zou moeten weten.’

Kijkplezier

Dat laatste advies is koren op de molen van Fusien Bijl de Vroe, directeur van de Vereniging Rembrandt, die ook input voor het spel leverde: ‘Ik merk vaak dat mensen een drempel over moeten om een museum in te gaan, omdat ze denken: ik weet niks. Voor mensen die daardoor een beetje bang zijn voor kunst, zijn dit fantastische oefeningen.’ Als je gewoon durft te kijken, is een museumbezoek namelijk net zo laagdrempelig als wandelen, vindt zij: ‘Iedereen durft de natuur in te gaan en te zeggen: wat een mooie boom, ongehinderd door de vraag of het een eik of een beuk is. Goed kijken en gewoon durven genieten is volgens mij de basis van kunst beleven.’ Dankzij het programma aan het Radboudumc kunnen al heel wat jonge dokters op deze manier van kunst genieten. En wie dat kan, mag zichzelf een kijkdokter noemen. Dankzij dit spel is die titel, maar vooral het kijkplezier dat daarbij hoort, nu voor alle leden van de Vereniging Rembrandt binnen handbereik. \

Laurens Meerman is kunsthistoricus en medewerker van de Vereniging Rembrandt

Wilt u een Kijkdokter Kaartspel gratis ontvangen? Breng dan een nieuw lid aan of geef een lidmaatschap cadeau (zie p. 59). Of bestel het zelf via kijkdokter.nl (€ 9,50 inclusief verzendkosten).

De makers van het Kijkdokter Kaartspel beantwoorden een vraag uit het spel, waarbij de digitale database van de Vereniging Rembrandt als ‘museum’ fungeert.

Dwaal ontspannen door het museum en zoek één kunstwerk uit dat je graag mee naar huis zou willen nemen.

Jan Keunen: ‘Voor mij was het meteen bingo: ik neem het *Strandgezicht met visverkopers bij Katwijk* van Jan van Goyen mee, vanwege de ruimtewerking en de levendigheid. Ik loop zelf af en toe over het strand bij Katwijk, en dan ervaar ik – vier eeuwen later – hetzelfde als Van Goyen. Hij weet de schoonheid van de Hollandse kust treffend weer te geven, en dan realiseer je je waarom zijn tijdgenoot Spinoza in de natuur een goddelijke kracht zag. Als dit schilderij boven mijn bed zou hangen, kwam ik mijn bed niet meer uit.’

Strandgezicht met visverkopers bij Katwijk

Jan van Goyen
1641. Olieverf op paneel, 41 x 55 cm
KATWIJKS MUSEUM

Aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Alida Fonds en haar BankGiro Loterij Aankoopfonds), het Spaarbankfonds Katwijk en de Stichting Sponsorgelden Katwijks Museum in 2020

**Kies een werk dat je mooi vindt.
Als het een parfum kon verspreiden, hoe
zou het ruiken?**

Hans Aarsman: 'Ik heb toevallig net corona gehad, zonder enige nare gevolgen, behalve dat ik mijn geur en smaak al een week kwijt ben. Dus toen ik het *Stilleven met kazen* van Floris van Dijck zag, ben ik alvast gaan oefenen. Want als je je smaak kwijt bent, en je denkt aan koffie, dan vraag je je af: hoe smaakt dat ook alweer? Van Dijcks olijven roepen echt iets op, en die kazen ook, bijna dat je gaat watertanden. Al verraad dat natuurlijk een aanname, want het kunnen ook best ouwe vieze stinkende kazen zijn!'

Stilleven met kazen
Floris van Dijck
ca. 1615. Olieverf op paneel, 82,2 x 112,2 cm
RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM

Aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt en de Rijksmuseum-Stichting in 1982

Ga na je museumbezoek naar buiten en loop om het gebouw heen. Kijk om je heen alsof je in het museum bent. Zoek iets uit wat je in het museum wil laten zien.

Jan Rothuizen: 'Deze oefening gaat erover dat je zelf ook kunstenaar bent en dat je dus kunt benoemen wat bijzonder is. Ik loop op dit moment over Schiermonnikoog [het interview vindt telefonisch plaats, red.] en loop door een nieuwbouwwijk, waar ik overal mooie schuttinkjes zie. Die willen verhullen, maar staan er ook heel parmantig bij, een vorm van dualiteit. Het zou heel mooi zijn om een paar van die schuttinkjes te selecteren om in het museum te laten zien.'

**Ann en Benny, uit het fotoboek
Een liefdesgeschiedenis in
Saint Germain des Prés**
Ed van der Elsken
vóór 1956. Ontwikkelgelatine-
zilverdruk
RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM

Aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Themafonds Fotografie en Video en haar Dura Kunstfonds), het Mondriaan Fonds, deelnemers van de BankGiro Loterij, Paul Huf Fonds/Rijksmuseum Fonds en het Marque Joosten en Eduard Planting Fonds/Rijksmuseum Fonds in 2019

Ga naar een ruimte met meerdere kunstwerken, stel je voor dat de kunstwerken mensen zijn, waar hebben ze het dan over?

Let Geerling: 'Deze vraag nodigt mij uit om op een authentieke manier naar kunstwerken te kijken, vragen te stellen en te ontdekken. Ik koos twee heel verschillende werken: een zwart-wit foto van Ed van der Elsken en Leonora Carringtons droomachtige landschap, waarin de mensfiguren en bomen bizarre verhoudingen hebben. Wat bespreken deze leeftijdsloze figuren met die jongvolwassenen in dat café, die vermoeid in elkaar armen zijn gevleid? Over wat het is om elkaar aan te raken en vast te houden, misschien. Over gevoelens van eenzaamheid. Het is vast een lang gesprek, over toenadering door elkaar aan te kijken, vast te houden en alles daartussen.'

**Again the Gemini are in
the Orchard**
Leonora Carrington
1947. Olieverf op paneel,
91 x 60 cm
MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN,
ROTTERDAM

Aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Desirée Lambers Fonds en haar Dura Kunstfonds), het Mondriaan Fonds, de BankGiro Loterij, de Stichting Fonds Willem van Rede, het Prins Bernhard Cultuurfonds (mede dankzij het Breeman Talle Fonds) en de Stichting Museum Boijmans Van Beuningen in 2019